

Book Review

International Journal of Kurdish Studies

8 (1), pp. 146-149

<http://www.ijoks.com>

Şivanê Kurmanca¹

Ebubekir GÖREN²

Received: Nov 01, 2021

Reviewed: Jan 01, 2022

Accepted: Jan 05, 2022

Abstract

Novel type that is a literary invention of the Modern era, needs folklore's Treasury. This is why the subject of many of the novels is taken from folklore. Kurdish novelist Arab Shamo, based his literary works on Kurdish folklore. He wrote, "Şivanê Kurmanca" which opened the door for Kurdish literature have led to a new field. Because "Şivanê Kurmanca" is the first Kurdish novel. In this study, the first Kurdish novel that is Arab Shamo's Şivanê Kurmanca is discussed.

Keywords: Arap Shamo, Kurdish folklore, Kurdish novelist, Kurdish novel

Recommended citation:

Gören, E. (2022). Şivanê Kurmanca. *International Journal of Kurdish Studies* 8 (1), 146-149, DOI: <https://doi.org/10.21600/ijoks.1017583>

Erebê ŞEMO, Weşanên Lîs, Stenbol, 2009, 155 rûpel, ISBN: 9786055683061

¹ Berhem bi zaravayê Soranî hatiye nivîsîn. Navê wê bi Kurmancî "Nazdar yan Keçeke Kurd ya li Gundekî" ye.

² Corresponding Author, MA, Mardin Artuklu University, Kurdish Language and Literature, e-mail: ebubekirgoren@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6584-9166>

Şivanê Kurmanca, yekemîn romana Kurdî ye. Romana Kurdî bi vê berhemê dest pê kiriye. Ji aliyekî din ve, ji ber du berhemên wêjeyî yên li Kurdistanê Başûr hatine çapkirin yekemîn romantîya Şivanê Kurmanca tê nîqaşkirin. Ji van du berheman a pêşîn berhema Ahmed Mûxtarê Caf a bi navê “Meseley Wîjdan” e. Ev berhem, dikare weke çîrokeke dirêj bê hesabandin. Ji aliyê bûyer û lehengan ve, pir zehmet e ku ew weke roman bê hesabandin. Ger ev berhem weke roman bê qebûl kirin jî, erê ew di sala 1927an de hatiye nivîsandin lê di sala 1970yan de hatiye weşandin. Bi vî awayî sala weşandina wê, sî û pênc sal piştî Şivanê Kurmanca ye. Loma jî ev berhem nikare weke yekemîn romana Kurdî bê hesabandin. Namzeta dîyemîn (bi Şivanê Kurmanca, ya sêyemîn), ya yekemîntiyê ji bo romana Kurdî “Nazdar ya Kiçî Kurd le Ladê” ye. Nivîskarê berhemê Mihemed Alî Kurdî, sê beşên vê berhemê heya sala 1936an di kovara “Rûnakî” de weşandiye. Lê di wê salê de weşana kovarê bîdawîbûye, beşên mayîn ên berhemê ne êdî di tu kovarê de ne jî weke pirtûk nahatine weşandin. Bi vî awayî berhem nîvço maye û nebûye xebateke bidawîbûyî. Ji ber van sedeman em Şivanê Kurmanca weke romana yekemîn a Kurdî dipejirînin. Em ê niha li raboriya weşandina vê romanê binêrin.

Şivanê Kurmanca, di sala 1931an de ji aliyê Erebe Şemo ve bi Rûsî tê nivîsandin û heman salê tê weşandin. Ev berhem bi navê Rûsî Kurdîskî Pastûx (Şivanê Kurd) li Lenîngradê, ji aliyê Weşanên Moloday Grandya ve tê çap kirin. Pirtûk 64 rûpelan e. Di sala 1935an de Erebe Şemo vê pirtûkê ji nûve û bi Kurdî dinivîse. Pirtûk di heman salê de li Êrîvanê, ji aliyê weşanxaneyê hukûmetê ve bi tîpên kirilî tê weşandin. Roman jî 155 rûpelan pêk tê. Ev pirtûk, ne wergera Kurdîskî Pastux a bi Rûsî ye ya ku beriya wê çar salan hatibû çap kirin e, lê xebateke orîjînal e. Ji xwe jî ferqa hejmara rûpelan jî ev yek eşkere tê dîtîn. Diyar e ev roman, yekemîn romana Kurdî ye û unvana Bavê Romana Kurdî daye Erebe Şemo. Di sala 1935an de romana Erebe Şemo di heman salê de bi Kurdî nivîsî bû, bo Rûsî hate wergerandin û çap kirin. Erebe Şemo, di sala 1959an de romana xwe ya Şivanê Kurd, li ber çavan derbas dike. Hinek beşan lê zêde dike û wê bi navê Berbang diweşîne. Ev pirtûk, li Êrîvanê, ji aliyê Weşanên Heypetratê ve hatiye weşandin û 280 rûpel e. Şivanê Kurd, di sala 1964an de cara duyemîn bo Rûsî û bi navê Kurdîskî Pastux hatiye wergerandin. Şivanê Kurd, di sala 1972yan de cara sêyemîn, ji aliyê Erebe Şemo û Ostogorskaya ve, bo Rûsî tê wergerandin. Ev werger ji aliyê Weşanên Destkay Lîteratura ve, li Moskowayê tê çapkirin. Di sala 1976an de çapa duyemîn a pirtûkê jî tê weşandin. Pirtûk 208 rûpel e. Şivanê Kurd, cara pêşîn di sala 1977an de bo zimanê Tirkî tê wergerandin. Roman, bi navê Kürd Çoban, ji aliyê Weşanên Özgürlük Yolu ve, li Stenbolê tê çap kirin. Ev di heman demê de yekemîn çapa wê ya li Tirkîyê ye û yekemîn romana Kurd e ku li Tirkîyeyê tê çap kirin. Di sala 1986an de ji aliyê Weşanên Komkarê ve bi navê Der Kurdische Hirt (Şivanê Kurd) li Kolnê bo Almanî romanê tê wergerandin û çap kirin. Wersiyona romanê ya bi navê Berbang, weke cara duyemîn di sala 1988an de li Stokholmê ji aliyê Weşanxaneyê Kurdistanê ve tê çap kirin. Di sala 1989an de Enstîtuya Kurdî ya Parîsê romanê werdigerîne Frensî û bi navê Lé Berge Kurde (Şivanê Kurd) diweşîne. Di sala 1990an de Weşanên Riya Azadî, li Kolnê vê romanê bi navê Şivanê Kurd diweşîne. Di sala 1993yan de roman, cara duyemîn bo zimanê Tirkî tê wergerandin. Weşanên Kaynak, li Stenbolê romanê bi navê Kürd Çoban diweşîne. Di sala 1994an de Weşanên Deng, romanê li Tirkîyê cara yekemîn bi zimanê wê yê orîjînal angî bi Kurdî diweşîne. Roman bi navê Şivanê Kurd li Stenbolê tê weşandin. Di sala 2005an de roman, cara duyemîn li Tirkîyê bi Kurdî, ji aliyê Weşanên Aram ve li Stenbolê tê weşandin. Di sala 2006an de roman, li Hewlêrê ji aliyê Weşanên Aras ve tê weşandin. Di sala 2009an de roman, cara sêyemîn li Tirkîyê bi zimanê wê yê orîjînal, lê vê carê ne li Stenbolê lê, li Amedê, ji aliyê Weşanên Lîs ve tê çap kirin. Ev çap 201 rûpel e. Weşanxaneyê di vê çapê de cî daye orîjînalê romanê ya bi tîpên kirilî ku di sala 1935an de li Êrîvanê hatiye çap kirin.

Roman, weke otobiyografiyekê hatiye nivîsandin. Şemo, ji zaroktiya xwe destpê kiriye û jiyana xwe vegotiye. Şiklê vegotinê ezî/minî ye. “Dîtineke îlahî” serdest e, ango nivîskar her tiştî dibîne û dizane. Roman, bi devoka Serhedê hatiye nivîsandin. Her wiha ji ber pir çandîya herêmedê Şemo romanê de behsa gelek gelan dike. Têkiliyên wan ên di navbera hev de vedibêje û nêrîn û baweriyên wan ên derbareyî jiyana de neqil dike. Di romanê de gelek peyvên Rûsî, Ermenîkî û Tirkî hene. Ev jî pîrzimaniya Şemo û berhemên wî nîşan dide.

Şemo, nivîskarekî realîst û sosyalîst e. Ev yek bi awayekî eşkere di Şivanê Kurmanca de xuya dike. Bo nimûne, di romanê de behsa begên kurdan tên kirin. Her yek xwediyê çend gundan e. Çend keriyên pezên wan hene. Heta ku karê wan hebe gundî nikarin tu karê xwe bikin. Karê wan ê navmalê jî ji aliyê jin û qîzên gundiyan ve têkirin. Mafê tu kesî tune ku devê xwe li ber wan qul bike û bibêje pit. Ku yek bêhemdê xwe be jî çewtiyekî bike çermê piştê wî bi daran ve radibe. Ew dikarin bi dek û dolaban heqê şivanan nedin, bi ser de wan deyndar derxin û ji çend salan carekê kulavekî nû ji wan re nestînin. Di zivistanên xedar de ew şivanê nîv tazî jî serma nexweş dikevin û dimirin. Lê dîsa jî deyndarê beg in. Lewre wî şivantiya xwe nebiriye serî û mafê wî yê mirinê tune ye. Ku deyndar bimire wê ew deyn ji can û cesedên jin û zarokên wî bê derxistin.

Nêrîna Şemo ya li hemberî beg û axayan hişk e û bi yekserî wan nebaş nîşan dide. Her wiha gundî û kesîban (belengaz, feqîr) jî bi yekserî baş û mafdar nîşan dide. Li cem wî axa, beg, serekeşîr, dindarên êlan tev zulimkar, talanker, neheq, merîvkuj û bêwijdan in. Gundî, pale, kesîb û belengaz jî kesên pozîtîv in. Ev teswîrkirina reş û spî rê li ber hinek rexneyan jî vedike. Helbet di nav axa û began de merîvên neheq ên xerab hebûne, lê derheqê tevan de xerab nivîsandin, qelsiyeke wan nivîsan e. Ewî rind dizanibû ku di nav navên Şivanê Kurd de bi xerabî daye navên wisa hene ku êlên xwe ji qirê xilas kirine, anîne gihandine Ermenistanê. Wan jî mîna her kesî zehmetî, belengazî kişandine. Heta niha jî navên hinekan di nav Kurdên Ermensîtanê de bûne efsane. Kilam avêtine ser wan û ew bi keder tîbîranînan ku di salên Sovyetê yê ewilî de komunîstan û Komsomolan, belesebep çiqas neheqî li wan kirine.

Şemo di Şivanê Kurmanca de, cî dide jiyana koçer û gundiyan Kurd. Di romanê de nivîskar gelek delal jiyana Kurdan a koçeriyê dide nîşan. Gelek cih daye dostanî û hogirtiya pale û gundiyan bindest ên gelên cîran. Şemo, di gel vê yekê, ji ber ku di herêmedê de gelên cuda jî dijîn, vê rastiya piştguhê xwe re navêje û di romanê de cî dide jiyana û adetên wan gelan jî. Ew ne tenê derheqê jiyana Kurdan de, lê wisa jî derheqê gelên wê herêmedê yê din de gilî dike. Kifş dike ku hejarî û zordarî miletiyê nas nake. Zalimê her gelî weke hev in, hejar jî weke hev in.

